

УДК 338.24.021.8(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-9>**Оніщик А. В.**

доктор філософії зі спеціальності 051 «Економіка»,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0720-9195>

Onishchuk Anastasia

Academy of Labor, Social Relations and Tourism

ФІСКАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена актуальним питанням фіскалізації господарської діяльності суб'єктів господарювання в умовах трансформаційних процесів. Проаналізовано необхідність введення реєстраторів розрахункових операцій (РРО) або програмного реєстратора розрахункових операцій (ПРРО) для фізичних осіб-підприємців (ФОП). Наведені етапи поступової фіскалізації ФОП України. Досліджено збитки, які завдаються державі від тіньової діяльності фізичних осіб-підприємців. Узагальнено нормативно-правову базу щодо застосування платниками єдиного податку реєстраторів розрахункових операцій, зокрема групи суб'єктів господарювання та види господарської діяльності для яких введення РРО/ПРРО є обов'язковим чи необов'язковим; фінансова відповідальність у разі порушення норм законодавства щодо застосування РРО/ПРРО. Наведено авторське розуміння поняття фіскалізації діяльності суб'єктів господарювання. Окреслені проблеми, які можуть виникнути у ФОП при застосуванні РРО.

Ключові слова: фіскалізація, реєстратор розрахункових операцій, програмний реєстратор розрахункових операцій, фізична особа-підприємець, детінізація.

FISCALIZATION OF ACTIVITIES OF BUSINESS ENTITIES IN CONDITIONS OF TRANSFORMATION PROCESSES

The European integration processes of Ukraine's economic system encourage a significant improvement in Ukraine's tax legislation, which aims to radically simplify and reduce the cost of doing business for honest entrepreneurs and reduce their shadow activities. The introduction of mandatory fiscalization for natural persons-entrepreneurs through the use of registrars of settlement operations or software registrar of settlement operations is especially relevant today. The purpose of the article is to highlight current issues regarding the fiscalization of business entities in the context of transformation processes. To solve this goal, the system method was used in the disclosure of the concept of fiscalization; method of analysis in the study of legislation on the introduction of the registrar of settlement transactions or software registrar of settlement transactions; abstract-logical for the implementation of theoretical generalizations and formulation of conclusions. The scientific article analyzes the need to introduce registrars of settlement operations or software registrar of settlement operations for individual entrepreneurs. The stages of gradual fiscalization of natural persons-entrepreneurs of Ukraine are given. The losses caused to the state from the shadow activities of natural persons-entrepreneurs have been studied. The regulatory framework for the application of registrars of settlement operations by single tax payers, in particular, groups of business entities and types of economic activity for which the introduction of a registrar of settlement operations is mandatory or optional; financial responsibility in case of violation of the legislation on the use of the registrar of settlement operations / software registrar of settlement operations. The author's understanding of the concept of fiscalization of business entities is given. The problems that may arise in natural persons-entrepreneurs when using the registrar of settlement operations are outlined. Thus, the fiscalization of economic activity of natural persons-entrepreneurs is a modern manifestation of transformation processes in the form of digitalization between all counterparties at all levels of economic activity. Fiscalization of business entities should be understood as the process of informing business entities of tax authorities through a registrar of settlement operations and / or a software registrar of settlement operations to control the cash flow of entrepreneurs. The practical value of the scientific article is to explain to individuals – entrepreneurs the legislation on the introduction of the registrar of settlement operations / software registrar of settlement operations.

Keywords: fiscalization, registrar of settlement operations, software registrar of settlement operations, natural person-entrepreneur, de-shadowing.

JEL Classification: E62, F63, H26

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси економічної системи України спонукають до значного вдосконалення податкового законодавства України, яке має на меті радикальне спрощення та здешевлення ведення господарської діяльності для сумлінних підприємців та зменшення обсягів їх тіньової діяльності. Запровадження обов'язкової фіскалізації для фізичних осіб-підприємців шляхом застосування реєстраторів розрахункових операцій (РРО) або програмного реєстратора розрахункових операцій (ПРРО) набуває сьогодні особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження тіньової економіки та її детінізації були предметом дослідження у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених. Зокрема, теоретичні основи дослідження тінізації висвітлено в наукових працях зарубіжних учених Е. де Сото, П. Гутманна, В. Танзі, Ф. Шнайдера [1] та ін. Серед вітчизняних вчених слід виділити дослідження таких науковців як З. Варналія, О. Кувшинової, І. Мазур, В. Мандибури, Ю. Харазішвілі та ін. Питаннями доцільності застосування реєстратора розрахункових операцій в господар-

ській діяльності суб'єктів господарювання займаються такі фахівці як Є. Водоп'янова, Г. Зубарь, Н. Кожевїна, К. Ляпіна, О. Продан, А. Фатенок-Ткачук та ін. Однак обов'язкове введення РРО та ПРРО для суб'єктів господарювання питання фіскалізації їхньої діяльності потребують подальшого дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні актуальних питань щодо фіскалізації діяльності суб'єктів господарювання в умовах трансформаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. За попередніми розрахунками Міністерства економіки рівень тіньової економіки у січні-червні 2021 року становив 31% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту [2]. Водночас, видатний дослідник тіньової економіки в Європі професор Лінцського університету (Австрія) Ф. Шнайдер констатує, що тіньова складова економіки України сягає рівня 44,8% [1]. Такі розбіжності між розрахунками відображають нам недовіру зарубіжних дослідників до дійсного рівня тіньової економіки та ставлять під сумнів подальшу інтеграцію України до Європейського простору. Це спонукає уряд до пошуку нових шляхів детінізації національної економіки України.

Сучасний стан розвитку національної економіки характеризуються активізацією процесів діджиталізації у всіх сферах і формах господарсько-економічної діяльності. Стрімка поява віртуальних підприємств, віртуальних об'єктів, електронних форм зв'язків тощо спричинило значне збільшення кількості тіньових операцій. Щорічні умовні збитки державного бюджету від ухилення на спрощеній системі оподаткування оцінюються від 6 до 10 млрд. грн. Так, через використання псевдо – ФОП замість найманих працівників бюджет втрачає 4–10 млрд. грн. та від заниження виторгу фізичних осіб-підприємців 6,3–7,6 млрд. грн. [3]. Це стало причиною пошуку ефективних фіскальних інструментів для подолання зазначених деформацій. Вирішенням цієї проблеми стало запровадження обов'язкової фіскалізації для фізичних осіб-підприємців шляхом застосування реєстраторів розрахункових операцій або програмного реєстратора розрахункових операцій Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та інших законів України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі та послуг» від 20.09.2019 № 128-ІХ, який набрав чинності з 1 серпня 2020 року.

Введення обов'язкової фіскалізації мало поступовий характер та передбачало три етапи його впровадження. Перший етап розпочався у серпні 2020 року та передбачав добровільне запровадження РРО (ПРРО) фізичними особами-підприємцями у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг. Другий етап з 1 січня 2021 року зобов'язав обов'язкове використання РРО (ПРРО) для фізичних осіб-підприємців 2-4 груп, які ведуть ризикові види діяльності. Зокрема, для суб'єктів господарювання, хто здійснює продаж під'акцизних товарів; продаж технічно складних товарів, що потребують гарантійного обслуговування; продаж лікарських засобів та медичних виробів; продаж ювелірних виробів; медичних послуг у сфері охорони здоров'я. Третій етап розпочався з 1 січня 2022 року, введенням касових апаратів для 2-4 груп незалежно від виду господарської діяльності, враховуючи виключення передбачені законодавством.

З 1 січня 2022 року не є обов'язковим застосування РРО (ПРРО) для платників єдиного податку: 1) першої групи; 2) другої – четвертої груп (фізичними особами – підприємцями), обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 1000000 гривень. У разі перевищення платником єдиного податку другої – четвертої груп (фізичною особою – підприємцем) в календарному році обсягу доходу 1000000 гривень, застосування реєстратора розрахункових операцій та/або програмного реєстратора розрахункових операцій для такого платника єдиного податку є обов'язковим [4].

Також роздрібна торгівля на території села товарами (крім під'акцизних товарів) фізичними особами – підприємцями, які сплачують єдиний податок, може здійснюватись без застосування РРО/ПРРО за умови використання ними розрахункових книжок та КОРО. Але цей пункт не застосовується за наявності хоча б однієї з таких умов:

- така роздрібна торгівля здійснюється в торговельному об'єкті, в якому також здійснюється торгівля під'акцизними товарами;

- такими фізичними особами – підприємцями також здійснюється дистанційна торгівля, зокрема через Інтернет;

- сільськими радами та радами об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом, прийнято рішення про обов'язкове застосування на території села реєстраторів розрахункових операцій та/або програмних реєстраторів розрахункових операцій від форм і умов проведення діяльності, визначених у цьому пункті.

У разі перевищення річного обсягу розрахункових операцій з продажу товарів (надання послуг) суми 167 розмірів мінімальної заробітної плати, на один структурний (відокремлений) підрозділ (пункт продажу товарів), застосування РРО/ПРРО стане обов'язковим [5].

Згідно із Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг» від 20.09.2019 р. № 129-ІХ з 1 січня 2021 року до 1 квітня 2021 року реєстратори розрахункових операцій та/або програмні реєстратори розрахункових операцій є обов'язковими для таких видів діяльності:

- реалізація товарів (надання послуг) через мережу Інтернет;

- реалізація технічно складних побутових товарів, що підлягають гарантійному ремонту;

- реалізація лікарських засобів, виробів медичного призначення та надання платних послуг у сфері охорони здоров'я;

- реалізація ювелірних та побутових виробів з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння;

- роздрібна торгівля вживаними товарами в магазинах (група 47.79 КВЕД);

- діяльність ресторанів, кафе, ресторанів швидкого обслуговування, якщо така діяльність є іншою, ніж визначена пунктом 11 статті 9 Закону України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг";

- діяльність туристичних агентств, туристичних операторів;

– діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення (група 55.10 КВЕД);

– реалізація текстилю (крім реалізації за готівкові кошти на ринках), деталей та приладдя для автотранспортних засобів відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України [6].

У разі порушення норм законодавства щодо застосування РРО або ПРРО передбачені наступні фінансові санкції: 1) 100 відсотків вартості проданих з порушеннями товарів (робіт, послуг) – за порушення, вчинене вперше; 2) 150 відсотків вартості проданих з порушеннями товарів (робіт, послуг) – за кожне наступне вчинене порушення [7].

Зміни законодавства щодо фіскалізації господарської діяльності фізичних осіб-підприємців мали негативну реакцію з боку останніх, що відобразились у масових протестах проти відміни РРО/ПРРО. Це пов'язано в першу чергу із зменшенням можливості застосування тінювих схем; посиленням контролю з боку податкових органів; застосуванням штрафних санкцій у разі порушення вимог законодавства стосовно застосування РРО/ПРРО; постійним контролем за не перевищенням ліміту з метою не втрати єдиного

податку; втратами часу на вивчення нового законодавства та освоєння апарату; фінансовими втратами для тих ФОПів, котрі замість програмної версії реєстратора розрахункових операцій прагнуть застосувати традиційний реєстратор розрахункових операцій, оскільки один пристрій коштує в середньому 7 000 грн, його опломбування та введення в експлуатацію – 1 500 грн., а обслуговування – мінімум 250–300 грн. на місяць тощо.

Висновки. Отже, фіскалізація господарської діяльності фізичних осіб-підприємців є сучасним проявом трансформаційних процесів у вигляді діджиталізації між усіма контрагентами на усіх рівнях введення господарської діяльності. Під фіскалізацією діяльності суб'єктів господарювання слід розуміти процес інформування суб'єктами господарювання податкових органів за допомогою реєстратора розрахункових операцій та/або програмного реєстратора розрахункових операцій для контролю грошового обігу підприємців. Цифровий формат взаємодії є вагомим показником рівня соціально-економічного розвитку держави та виконує одну з умов до інтеграції України до європейського простору.

Список використаних джерел:

1. Friedrich Schneider, Leandro Medina. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? URL: <http://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2018/01/25/shadow-economies-around-the-world-what-did-we-learn-over-the-last-20-years-45583>
2. Загальні тенденції тінювої економіки в Україні у січні-червні 2021 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (дата звернення: 15.01.2022).
3. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/унікнення оподаткування в Україні: нові виклики. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uploads/media/file/2020/10/15/511abe042e29b50d054719df87b29acff11922c8.pdf>
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо застосування реєстраторів» від 01.07.2015 № 569-VIII (дата звернення: 15.01.2022).
5. Лист Комітету Верховної Ради Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики від 30.12.2021 р. № 04-32/10-2021/409504 «Щодо застосування РРО/ПРРО з 1 січня 2022 року». URL: <http://komfinbank.rada.gov.ua/uploads/documents/33618.pdf> (дата звернення: 15.01.2022).
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо детінізації розрахунків у сфері торгівлі і послуг : Закон України № 129-IX від 20.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-20#Text2000> (дата звернення: 15.01.2022).
7. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України № 266/95-вр від 06.07.1995. Дата оновлення: 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text2000> (дата звернення: 15.01.2022).

References:

1. Friedrich Schneider, Leandro Medina. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? Available at: <http://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2018/01/25/shadow-economies-around-the-world-what-did-we-learn-over-the-last-20-years-45583>
2. Zahal'ni tendentsiyi tin'ovoyi ekonomiky v Ukraini u sichni-cherвні 2021 roku. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> (accessed 15 January 2022).
3. Porivnyal'nyy analiz fiskal'noho efektu vid zastosuvannya instrumentiv ukhylennya/unykennya opodatkuvannya v Ukraini: novi vykyky. Available at: <http://www.visnuk.com.ua/uploads/media/file/2020/10/15/511abe042e29b50d054719df87b29acff11922c8.pdf>
4. Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deyakikh zakoniv Ukrainy shchodo zastosuvannya reyeztratoriv» vid 01.07.2015 No 569-VIII (accessed 15 January 2022).
5. Lyst Komitetu Verkhovnoyi Rady Komitetu z pytan' finansiv, podatkovoyi ta mytnoyi polityky vid 30.12.2021 r. № 04-32/10-2021/409504 «Shchodo zastosuvannya RRO/PRRO z 1 sichnya 2022 roku». Available at: <http://komfinbank.rada.gov.ua/uploads/documents/33618.pdf> (accessed 15 January 2022).
6. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo detinizatsiyi rozrakhunkiv u sferi torhivli i posluh: Zakon Ukrainy No 129-IX vid 20.09.2019 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-20#Text2000> (accessed 15 January 2022).
7. Pro zastosuvannya reyeztratoriv rozrakhunkovykh operatsiy u sferi torhivli, hromads'koho kharchuvannya ta posluh: Zakon Ukrainy No 266/95-vr vid 06.07.1995. Data onovlennya: 16.10.2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text2000> (accessed 15 January 2022).